

Teija Nissinen

MINUSSA ON MONELLE – POLYAMORIAN MONET NUOLET

Polyamoriasta – romanttisesta ja/tai seksuaalisesta suhteesta useamman kuin yhden kumppanin kanssa kaikkien osapuolten ollessa tästä tietoisia – on kirjoitettu psykoanalyttisen ajattelun puitteissa varsin vähän. Syitä on monia.

Yksi selvimpiä lienee aiheen tuoreus. Etenkin Yhdysvaltojen länsirannikolla syntyi 1960-luvulla useampiakkin kommuuneja, joiden jäsenillä oli enemmän kuin yksi partneri. Sopivia ilmauksia etsittiin, ja ehdolla oli muun muassa ”polyuskollisuus” (polyfidelity). Sanan loppuosa ei kuitenkaan päätenyt kaikkiin käytännön tai ideologian tasolla, joten uudelle kattotermitteille oli tilausta. Termiä ”polyamoria” käytettiin virallisesti ensimmäisen kerran vuonna 1990 artikkelissa *A Bouquet of Lovers*, jonka oli kirjoittanut amerikkalaisen uuspaikanliikkeen johtohahmo Morning Glory Zell-Ravenheart (Guiley 2010). *Oxford English Dictionary* otti sanan omakseen 16 vuotta myöhemmin, minkä jälkeen se on löytänyt myös valta- ja populaarikulttuuriin. Keskusteluohjelmissa tai TV-sarjoissa polyamoria edustaa vielä kuitenkin jotain eksoottista tai hämmennystä herättävää. Aiheesta on julkaistu varsin vaatimaton määrä erityisesti psykoterapeuteille suunnattuja syvällisiä ja monipuolisia teoksia.

Toinen syy on uskoakseni aiheen herkkyyks, sekä analyttikkojen ja terapeuttien varovaisuus olla vetämättä yleistyksiä asiakkaidensa omakohtaisista ja yksilöllisistä elämänhistorioista. Pisimmän ja ahkerimman uran tehneellä analyttikolla tai terapeutilla on todennäköisesti vain pieni otos polyamorisissa suhteis-

sa olleita potilaita. Sen perusteella ei vielä voi tehdä laajempia päätelmiä altistumatta vääristäviin yksinkertaistuksiin tai ideologisiin painotuksiin (puolesta tai vastaan). Toisaalta polyamorikoiksi itsensä mieltäviä voi olla asiakkaidemme (ja omiemme) keskuudessa enemmän kuin arvaammekaan – aina asiakkaat eivät edes kerro olevansa avoimessa tai polyamorisessa suhteessa pelätessään terapeutin suhtautumista tai hämmennystä (McCann 2017).

Kolmas syy löytynee juuri hämmennyksestä. Aivan kuten aiemmin homo- ja biseksuaalisuuden suhteen, emme oikein tiedä mitä polyamoriasta pitäisi tai voisi ajatella. Psykoanalyttinen teoria on pariterapeutti Damian McCannin (2017) mukaan idealisoinut yksiavioisuutta, jota on pidetty psyykkisen kypsyyden ja tasapainoisuuden mittatikkuna. Samalla implisiittisesti ja eksplisiittisesti avoimet sekä monisuhteiset ihmissuhteet ovat kategorisesti poikkeus tästä oletetusta normista, vaikkei aiheesta kirjoitettaisikaan artikkeleja tai pidettäisi seminaareja. Määrittelen aiheeseen liittyviä termejä tarkemmin tuonnempana. Tällä haavaan todettakoon, että historiasta olemme ehkä kuitenkin sen verran viisastuneet, ettemme enää samalla tavalla intoile ”normaalin kehityksen”, ”patologian” ja ”parantamisen” perään.

Lähden tässä artikkelissa liikkeelle eri termien eroista ja sisällöistä. Pohdinnoissani lähestyn polyamoriaa ilmiönä, joka kertoo jotakin oleellista ajastamme ja ihmisenä olemisesta, elimmepä yksin, kaksin tai monikossa. Bionin ryhmäpsykoanalyttisen metodin ydinoivallus soveltuu oppaaksemme: kenen tahansa yksilön lausuma tai näkemys puhuu myös koko ryhmän puolesta. Hän ei kuitenkaan puhu muiden yksilöiden puolesta juuri sillä hetkellä, vaan kukin jäsen voi kokea samankaltaisia tunteita jonain toisena hetkenä. Pelkoa, vihaa, häpeää, toiveita, himoa, rakkautta. Olemme kaikki samassa veneessä, vaikka soutaisimmekin omia airojamme. Lopussa pohdin lyhyesti, mitä polyamoria voisi tarkoittaa vastaanotoilla tapahtuvan psykoterapiatyön kannalta.

Millaiset kuviot?

Myös monisuhteisissa piireissä määritelmät ja muodostelmat vaihtelevat suuresti (Lewis 2011). Karkeasti jaoteltuna ja sopimattomasti yksinkertaistaen osa polyamorisissa suhteissa olevista katsoo useamman ihmisen kanssa toteutuvan romanttisen ja/tai seksuaalisen suhteen pohjautuvan viime kädessä tietoiseen valintaan. He kokevatkin halutessaan voivansa päättää siirtyä pois polyamorisista suhteista tai olla itse uskollinen vain yhdelle kumppanille, vaikka tällä olisikin edelleen useampia partnereita. Kyse on elämäntavasta. Toiset puolestaan katsovat kyseessä olevan seksuaalisen orientaation tai identiteetin samaan tapaan kuin homo-, bi- tai heteroseksuaalisuuden. He eivät näin ollen pidä yhden kumppanin suhdetta tahollaan mahdollisena, koska heille seksuaalinen itseilmaisu mahdollistuu autenttisimmillaan vain polyamorisessa olemisessa.

Itse ihmisten väliset suhteetkin järjestyvät yhtä moninaisiin kuvioihin kuin tähdet taivaalla. Jotkut painottavat suhteiden emotionaalista ulottuvuutta: vaikka partnereita olisi useampia, juuri heille halutaan olla uskollisia. Jotkut puolestaan saattavat harjoittaa varsinaisten suhteiden lisäksi myös seksuaalisia kohtauksia ilman emotionaalisesti merkittävää kiintymystä. Edellistä voisi luonnehtia polyuskolliseksi tai (poly)suljetuksi, ja jälkimmäistä ei-monogaamiseksi tai (poly)avoimeksi suhteeksi.

Vaikka polyamorian piirissä yksiavioisuuteen

suhtaudutaan usein kriittisesti, se ei välttämättä ole avioitumista vastaan. Jotkut voivat muodostaa emotionaalista, juridista, taloudellisista tai perhepoliittisista syistä eräänlaisia ydin- tai primaaripareja, jossa osapuolet ovat ehkä avo- tai avioliitossa keskenään. Näiden ydinparien ympärille muut suhteet asettuvat rinnan tai eri etäisyyksille niin emotionaalisesti kuin arjen käytännöissäänkin, suhteessa pariin tai vain toiseen osapuoleen. Esimerkiksi useampi ihminen voi solmia ryhmäliiton ja jakaa saman osoitteen ja kodinhoidon, tai mahdollisesti kolmannet osapuolet asuvat tahoillaan juuri tapaamatta kumppaninsa laillista puolisoa.

”

Pelkoa, vihaa, häpeää, toiveita, himoa, rakkautta. Olemme kaikki samassa veneessä, vaikka soutaisimmekin omia airojamme.

Yhdistävää kaikille kuvioille on pyrkimys kaikkien osapuolten kunnioittamiseen, kuulemiseen ja yhteisymmärrykseen yhteisiä pelisääntöjä sovittaessa. Ovatko yhden yön jutut sallittuja? Jos kyllä, tuleeko niistä ilmoittaa etukäteen ja miten? Entä saako vieraan tuoda yhteiseen kotiin tai jäädä tämän luokse yöksi? Avoin kommunikaatio ja selvät sävelet voivat lisätä luottamusta, turvallisuutta ja henkilökohtaista kasvua. Suhteiden ylläpito vaatii siis työtä, aikaa ja energiaa, eikä polyamoriaa näin ollen voi pitää ohituskaistana helppoon hekumaan.

Vieraiden kanssa koetun seksuaalisen nautinnon kannalta etenkin uskollisuutta painottavat polyamoriset suhteet eroavat esimerkiksi yksiavioistenkin harjoittamista avoimista suhteista, joissa pari saattaa toisinaan kutsua ulkopuolisia vierailemaan makuukamariinsa. Polyamorisissa suhteessa ei aina ole edes kyse seksistä, vaan suhde voi olla muuten emotionaalisesti ja fyysisesti intiimi. Tältä kannalta polyamoria hämärtaa ja määrittää uusiksi ystävyuden, rakkauden, seksin ja intiimiyden rajoja radikaalimmin kuin pelkästään avoimet suhteet (McCann 2017). Voisivatko ystävät vain

nukkua vierekkäin kaivatessaan lohdutusta tai turvaa? Voisiko rakkautta olla ilman seksiä siinä missä seksiä ilman rakkautta? Ja eikö tällöin jo tulla lähelle – etenkin tiedostamattomalla tasolla – vanhempien ja lasten muodostamia perhekuvioita?

Tietoinen halu ja pyrkimys pitää suhteet emotionaalisella ja käytännön tasolla toimivina korostuu etenkin omien tai yhteisten lasten ollessa osa ihmishuoneverkostoa. Polyamorisisissa suhteissa elävien vanhempien huolia ovat muun muassa lasten kuulemat vieraiden ikävät kommentit tai lasten kiintyminen vanhemman kumppaniin, jonka suhde tähän ei ole pitkäkestoinen. Osa polyamorisisissa perheissä kasvaneista aloittaa itsekkin samanlaisen suhteen, toiset valitsevat yhden kumppanin. Moni nuori määrittelee itsensä pansksuaaliksi – eli henkilöksi, joka ei koe tarvetta ennalta määrittää halunsa kohdetta hetero-, homo- tai edes bi-kytlin alle. Usein heistä tulee avomieliisiä ja kriittisesti yhteiskunnan normeja tarkastelevia nuoria, jotka kokevat voivansa valita itselleen sopivan elämäntavan (Sheff 2014).

”

Polyamoria hämärtää ja määrittää uusiksi ystäväyden, rakkauden, seksin ja intiimiyden rajoja radikaalimmin kuin pelkästään avoimet suhteet.

Vaikka polyamoria terminä onkin tuore, ei ilmiö sinällään ole uusi, mikäli tarkastelemme sitä ihmisen kykynä romanttisesti rakastaa yhdellä kertaa useampaa kuin yhtä tai olla seksuaalisesti kiinnostunut useasta partnerista. Löytyy rakastajia ja rakastajattaria, salasuhteita, moniavioisuutta ja jalkavaimoja, parinvaihtoa sekä seksuaalisia ja romanttisia suhteita omassa omistuksessa olleiden orjien kanssa. Kautta historian ja kansojen libido on ollut villi ja sydän väräjävä.

Polyamorian oleellisenä erona edellä mainittuihin voidaan pitää lähtökohtaista ei-yksiavioisuutta sekä kunkin yksilön mukanaolon vapaaehtoisuutta ja suostumusta. Toisin sanoen parinvaihtajat ovat ensisi-

jaisesti pareja – vierailevista tähdistä huolimatta. Moniavioisuus puolestaan voi olla niin tiivis osa yhteisön tai yhteiskunnan kyseenalaistamattomia normeja ja rakenteita, että myös yksilö sisäistää sen sellaisenaan tai hän on kykenemätön sanoutumaan siitä irti, vaikka haluaisi. Tämä pätee erityisesti silloin, kun polygamia on erottamaton osa sekä uskonnollista että maallista järjestystä.

Tässä onkin yksi polyamorian puolestapuhujien terävimmistä huomioista. Perinteisesti niin yksi- kuin moniavioisuuteen on eri asteisesti kietoutunut toisen ihmisen omistukseen liittyviä kysymyksiä, erityisesti miehen juridiseen, taloudelliseen ja seksuaaliseen valtaan suhteessa naiseen ja hänen ruumiiseensa. Suomessakin naisen tuli luopua omasta sukunimestään avioitumisen myötä aina vuoteen 1986 saakka. Raiskaus avioliiton sisäisenä tapahtumana tuli puolestaan rikosnimikkeenä käyttöön vasta vuonna 1994, ja vielä vuoteen 1998 asti uhrina saattoi olla vain nainen.

Polyamorian eettinen kivijalka – itsemääräämisoikeuden sekä oman ja toisen seksuaalisen ja emotionaalisen autonomian kunnioittaminen – laajentaa ja muuttaa etenkin naisten seksuaalista ja intiimiä liikumatilaa. Tämä puolestaan herättää sukupuoleen katsomatta patriarkaalisien kulttuurien edustajissa enemmän levottomuutta kuin miesten halun hypähtelyt ja haaraumat. Niitä on oltu taipuvaisia pitämään milloin miessukupuoleen kuuluvana biologisena ominaisuutena, milloin sosiaalisena oikeutena ja milloin paheksuttavana – mutta suvaittuna – heikkoutena.

Mustasukkaisuus nousee aina esille puhuttaessa polyamoriasta tai avoimista suhteista. Sen voidaan katsoa ilmentävän omistushalua: haluan, että olemme toinen toisillemme ainoat halun kohteet enkä voi sallia tai sietää kolmansia väliimme. Sosiohistorialliselta kannalta mustasukkaisuuden toista omistava, esineellistävä ja tuhoava luonne sekä tämän juridinen normalisointi onkin syytä tunnistaa ja tunnustaa. Esimerkiksi Australian Queenslandin osavaltion lainsäädännössä on ollut kirjattuna vielä 2010-luvulle pykälä, joka on voinut pienentää mustasukkaisuussissaan puolisonsa surmanneen tuomiota provosoituneena tunteena eli ns. intohimorikoksena (Fitz-Gibbon 2014, 97). Vertailun vuoksi mainittakoon, että Suomessa pelkkä tunnetila ei riitä tuomion alenemiseen – tarvitaan vähintään lääke-

tieteellinen, biologinen tai psykiatrinen diagnoosi (HE 44/2002).

Polyamorian piirissä mustasukkaisuuden taustalla nähdään olevan pelko – pelko että kumppanini löytää paremman ja tulen jätetyksi. Vastaläkkeenä pidetään ymmärrystä siitä, että meidän suhteemme perustuu jollekin aivan muulle kuin sinun ja hänen suhteensa. Nämä kaksi eivät siksi ole vertailukelpoisia eikä syytä mustasukkaisuudelle edes ole. Olisi myös kohtuutonta odottaa itseltäni tai toiselta, että yksi ihminen voisi olla minulle tai minä hänelle kaikki niillä moninaisilla tavoilla kuin tarvitsemme. Eri ihmiset voivat täyttää eri tarpeitani ja päin vastoin.

Tällöin suhteet voivat jopa tukea toinen toisiaan: yhden kanssa arjen kumppanuus voi luoda turvalliset puitteet, toisen kanssa älyllinen tai eroottinen jännite elävöittää mieltä ja ruumista, ja yhdessä nämä voimistavat empatiaa ja jaksamista kolmannen kanssa, joka ehkä käy läpi jotain raskasta omassa elämässään. Moni kokeekin usean suhteen energisoivan heitä siinä määrin, että hyvät tunteet leviävät muihinkin suhteisiin. Jotkut kuitenkin epäilevät mustasukkaisuuden minointiprojektin realistista ja vilpittömää onnistumista. Missä määrin mustasukkaisuutta kokeva vain vaikenee syyllisyyden painosta? Tai älyllistämällä nuijii sen hiljaiseksi? Tai etsimällä itselleen uuden objektin kieltää sopimattoman tai sietämättömän tunteen?

Psykoanalyttisesta vinkkelistä näiden kysymysten pointti ei niinkään ole paljastaa polyamoristen tai muuten ei-monogaamisten suhteiden ”todellinen laita” – monet polyamorisisissa suhteissa elävistä kokevat aidosti olonsa hyvin tyytyväisiksi ja rakastetuiksi. Kyse on ennemminkin siitä analyttikkojen ja terapeuttien tekemästä yksinkertaisesta havainnosta, että me ihmiset olemme taitavampia kätkemään kuin valitsemaan tunteitamme, – jopa, tai etenkin itseltämme. Palaan tiedostamattoman äärelle tuonnempana. Sitä ennen suunnatkaamme valokeila psykoanalyysiin itseensä.

Rakkautta ennen Freudia – ja Freudin jälkeen

Psykoanalyysin perusdogmeja on, että menneisyys vihannoi meissä läpi elämämme. Sama pätee myös siihen itseensä. Jotta voisimme miettiä psykoanalytti-

sesti polyamoriaa, on syytä ensin asettaa alamme ajan laveaan virtaan. Seilatkaamme 10 000 vuotta taaksepäin aina Kaksoisvirranmaahan.

Alun perin Mesopotamiassa kuninkaiden vallan ja lisääntymisoikeuden takeeksi muodostuneet polygaamiset eli moniavioiset liitot olivat normi vuosituhansien ajan. Lasketatavasta riippuen sitä harjoitetaan vielä 49-58 maassa, joista suurin osa on Afrikan ja Aasian muslimienemmistöisiä maita (Bédu 2007; *Legality of Polygamy*, 2019). Tarkkaa lukua on kuitenkin vaikea antaa, sillä selkeän laillinen vs. rikollinen erittelyn väliin jäävät valtiot, joissa polygamia on sallittu vain muslimeille tai joissa se on laitton, mutta silti harjoitettu suljettujen ovien takana. Esimerkiksi Suomessa kaksinnaiminen poistettiin rikoslaita 1999, mutta voimassa oleva avioliitto on kyllä este toisen solmimiselle. Polygamia ei siis ole laillista, mutta maassamme asuu arviolta 100-200 moniavioista perhettä (Manner & Petterson 2010). Lisäksi on syytä huomioda, että polygamiassa on käytännössä kyse polygyniasta eli yhdellä miehellä on useampi vaimo. Polyandriassa asetelma on toisin päin eikä se ole laillista missään, vaikka yksittäisiä yhteisöjä tiedetään olevan muun muassa Nepalissa Himalajan vuoristossa (Gurung 2012).

Euroopassa Rooman valtakunnan romahtamisen myötä 400-luvulla kirkko otti aiemmin siviililain säätölemän vihkimisen haltuunsa tehden siitä vuonna 1215 yhden pyhistä sakramenteistaan. Tuolloin avioliitot olivat pitkälti perheen tai suvun sopimia – asia oli liian vakava, jotta rakkautta päästettäisiin sitä sotkemaan. Muutoinkin avioliittoa ja rakkautta pidettiin jopa yhteensopimattomina. Ranskalainen filosofi Charles-Louis de Secondat – paremmin tunnettu nimellä Montesquieu – kirjoitti 1731 Pariisin seurapiireille, että vaimoonsa rakastunut mies oli luultavasti liian tylsä tullakseen kenenkään muun naisen rakastamaksi.

Teollisen vallankumouksen ja keskiluokan synnyn myötä 1800-luvulla Sigmund Freudin kaltaisilla nuorilla miehillä oli mahdollisuus maksaa itse vihkiminen ja elättää puoliso riippumatta parin vanhempien mielipiteestä. Aiemmin liian häilyvänä pidetystä rakkaudesta tulikin nyt avioliiton perusta, vaikka ennen yhteiskunnan sosiaaliturvan syntyä vaakakupissa painoi etenkin maaseudulla ja alemmissa yhteiskunta-

luokissa myös taloudellinen kumppanuus. Siirryttäessä 1900-luvulle avioliitto muuttui radikaalisti naisten oikeuksien paranemisen, ehkäisyn kehittymisen ja avioerojen kasvun myötä. Niin sanottu ”perinteinen avioliitto” on siis varsinainen keltanokka, joka on ollut murroksessa jo kauan ennen kuin homoseksuaalien oikeudesta avioliittoon tohdittiin edes uneksia.

Entä miten psykoanalyysi piirtyy tätä historiallista taustaa vasten? Kirjassaan *Cold War Freud* (2017) Dagmar Herzog toteaa kylmän sodan ensimmäisellä puoliskolla 1949–1969 Freudin tulkinnan olleen Saksassa seksipositiivinen ja myötämielinen homoseksuaaleja kohtaan. Freudin tekstejä yhdisteltiin marxilaisuuteen sekä Alfred Kinseyn 1940- ja 1950-luvuilla Yhdysvalloissa tekemiin mullistaviin seksuaalikäytäytymistä koskeviin tutkimuksiin. Freud oli radikaali ja uudistusmielinen.

Samaan aikaan Atlantin toisella puolella Freud-tulkinta puolestaan oli usein konservatiivinen niin seksin, sukupuoliroolien kuin politiikan suhteen. Herzog jakaa uuden mantereen analytiikot uusfreudilaisiin ja egopsykologeihin, joiden välillä käytiin väantöä – mistäs muusta kuin – libidosta. Edelliseen kastiin kuuluneen Karen Horney'n näkemykset nostattivat voimakasta vastarintaa egopsykologien parissa. Horney korosti jo 1930-luvulla ympäristön ja sosiaalisten rakenteiden merkitystä naisten ja miesten persoonan kehityksessä.

Horney tunnetaankin parhaiten peniskateuskriittikistään, jonka mukaan naiset eivät niinkään kadehdi fysiologista vepotinta vaan miesten sosiaalista valtaa, vapautta ja riippumattomuutta (Horney 1967). Vaikka tämä kritiikki kuulostaa nykyään monesta ehkä varsin itsestään selvältä, se ei käynyt vielä 1930–40 -lukujen taitteessa egopsykologien pirtaan. He pyrkivät palautamaan libidon ja sen sublimoinnin keskiöön: vietti vei, mutta psykoanalyysi oli kesyttämässä sitä yhteiskuntakelpoiseen perhe-elämään esikaupungissa.

Vaikka egopsykologien suhtautumisen taustalla oli epäilemättä Brittien maaperällä kahden rautarouvan – Anna Freudin ja Melanie Kleinin – vieteillä ja objektisuhteilla käymä taisto, Horney sai osakseen poikkeuksellisen ilkeää arvostelua. Lopulta ne vaikuttivat jopa hänen ammatinharjoittamiseensa ja paikkaansa New Yorkin psykoanalyttisessä yhteisössä. Horneytä

pidetään kuitenkin edelleen yhtenä feministisen psykologian äideistä, ja hänen ajatuksensa ovat aiheemme kannalta oleellisia sekä historiallisesti että teoreettisesti.

Historia ensin. Polyamorian voi helposti nähdä jatkumona 1960-luvulla länsimaissa alkaneelle seksuaaliselle vapautumiselle sekä sukupuolten, rotujen ja seksuaalivähemmistöjen tasa-arvoa ja ihmisoikeuksia ajavalle liikehdinnälle. Tästä vuosikymmenten varrella voimistuneesta prosessista ja organisoitumisesta käytetään niin ryhmittymien sisällä, akatemiassa kuin arvostelijoidenkin parissa ilmaisua identiteettipoliitiikka.

Identiteettipoliitiikalla tarkoitetaan tietyille sukupuoliselle, seksuaaliselle, uskonnolliselle, etniselle tai sosiaaliselle identiteetille pohjautuvia poliittisia liikkeitä tai ryhmittymiä, jotka ajavat omien jäsentensä asioita ennemmin kuin perinteisten poliittisten puolueiden laaja-alaisempia ohjelmia. Niissä painotetaan yksilön oikeutta määrittää itsensä omien tuntemustensa mukaan perinteisten ja valmiiden kategorioiden sijaan. Juuri itsen määrittämisen ja tunteen tärkeydestä on nähdäkseni kyse myös Facebookin valittavaksi tarjoamissa 71:ssä eri sosiaalisessa sukupuoleessa, vaikka irtileuat sekoittavat ne tahallaan tai tietämättömyyttään biologiseen sukupuoleen. Joita niitäkin, ohimennen sanottakoon, voi kromosomi-, hormonaali- tai edes sukupuolielinten tasolla tarkasteltuna olla mahdotonta luokitella vain kahteen kastiin (WHO *Gender and Genetics*, 2019).

Vaikka identiteettipoliitiikan projekti – tai prosessi – olisi alkanut kohta 70 vuotta sitten, psykologiselta kannalta katsottuna napa sen sisällä on kulkeutunut laidalta toiselle. Aiemmin sukupuoli- ja seksuaalirintamalla nuoriso taisteli valinnanvapautensa puolesta. Puolustettiin oikeutta naisten ehkäisy pillereihin ja miesten pitkään tukkaan. Roolit ja rajat olivat naftit ikään, sukupuoleen, seksuaaliseen suuntaukseen tai etniseen taustaan katsomatta, joskin hierarkkiset erot ja oikeudet ryhmien välillä olivat jyrkät. Anatomiaa, kuten Horney painotti, ei kuitenkaan enää suostuttu pitämään kohtalona.

Egopsykologien näkemykset heijastuivat myös psykoanalyttikkojen ajatteluun ja tapaan työskennellä. Jo otsikoltaan sisällön tiivistävässä artikkelissaan *Four Men in Treatment: an Evolving Perspective on*

Homosexuality and Bisexuality, 1965 to 2000 Ralph E. Roughton (2001) kuvaa kiertelemättä, miten itsekin piti 1960-luvulla homoseksuaalin miehen analyysiä suurelta osin onnistuneena tämän pysyessä naimisissa vaimonsa kanssa. Vuosikymmenten varrella Roughtonin ajatukset ja sitä myötä analyttinen työskentely muuttuivat. Vuosituhannen taitteessa kysymys oli ennemminkin siitä, missä määrin ja millaiseen intiimiin suhteeseen potilas kykeni riippumatta objektin sukupuolesta.

”

Hääkakun huipulla keikkuu edelleen vain kaksi hahmoa.

Roughtonin artikkeli on mielestäni rehellisyydessään rohkea osoittaen sekä nöyryyden että jatkuvan itsen ja teorian reflektion tarvetta työssämme. Silti se ilmentää myös McCanninkin (2017) mainitsemaa parisuhteen idealisointia. Kirjassaan *What Love Is: And What It Could Be?* filosofi Carrie Jenkins (2017) toteaa, että aiemmin perversseinä tai rikollisina pidettyjä homoseksuaalisia suhteita siedetään kyllä nykyään paremmin ja pidetään jopa soveliaina, mutta edellytyksenä tälle on ollut yksiavioisuuden mukautuminen. Hääkakun huipulla keikkuu edelleen vain kaksi hahmoa.

Vaikka polyamorikot kyseenalaistavat tätä heteronormatiivista parinmuodostusideaalia, voi kritiikin kohteena olla jo haalistunut kuva vuosikymmenten takaisessa perhealbumissa. Toisin sanoen napa on siirtynyt valinnan vapaudesta valinnan pakkoon runsaudenpulan keskellä. Haluaminen, onnellisuus ja itseilmaisuus ovat monille länsimaalaisille nuorille ja nuorille aikuisille elämänvalintoja ohjaavia arvoja, jopa imperatiiveja. Ilman niiden jatkuvaa tavoittelua yksilö ei elä elämäänsä täydesti tai ole paras mahdollinen itsensä. Tämä pätee opintojen ja töiden lisäksi myös ihmisuhteisiin.

Saman ovat havainneet yhteiskuntatieteilijät. Pelkkä yhteinen vakaa, tai edes hyvä, elämä ei enää riitä. Suhteessa pitää voida kehittyä yksilönä ja samaa

odotetaan toiseltakin. Mikäli suhdetta ei koeta itselle tyydyttäväksi, siitä voi lähteä ilman jumalan, yhteisön tai pankin rangaistusta. Tämä selittää osin avioerojen määrän kasvun. Saman järven rannoilla liikkuu myös Jenkins (2017) pohtiessaan, miltä intiimit suhteet voisivat näyttää tulevaisuudessa. Vaikka hän ei pidä polyamorian normalisoitumista lähitulevaisuudessa todennäköisenä, uumoilee hän uudenlaisten parisuhdesopimusten syntymistä. ”Kunnes kuolema meidät erottaa” voisikin olla muodossa ”kunnes 10 vuotta on kulunut ja katsotaan tilannetta sitten”. Aina – kuten Maija Vilkkumaa laulaa – on liian kauan.

Vaikuttaisi siis siltä, ettei halujen vapautuminen ole päästännyt meitä pahasta – eli haluamisesta. Polyamorian ja avoimien suhteiden lisääntyminen etenkin nuorten aikuisten keskuudessa ei siis välttämättä tarkoita – kuten egopsykologien riveistä olisi voinut kuulua – että asenteiden vapautumisen myötä ihmisten todelliset halut vyöryisivät näkyviin kuin sopulilauma. Toki tämäkin on mahdollista, mikäli sisäistä maailmaa, viettitydytystä sekä suhdetta objekteihin on jäsentänyt ja orkestroinut pääsääntöisesti superegon ja idin välinen jännite. Mutta vietin repressiolle perustuva käsitys – käytettäisiin sitä polyamorian puolesta tai vastaan – ei kapeudessaan väheksyisi vain polyamoriaa. Se jättäisi huomiotta haasteen, jonka edessä olemme itsemme tiedostavina olentoina juuri tässä kohtaa lajimme ja kulttuurien kehityshistoriaa.

Mitä rakkautemme muodot kertovat maailmasta?

Paljon rakkautta, monipuolista intiimiä ja seksuaalista läheisyyttä, avointa kommunikaatiota, yksilöllisyyden ja rajojen kunnioittamista sekä ainutlaatuinen tukiverkosto. Asetelma on vetoava ja perustelut rationaalisia. Juuri tämä loogisuus ja kova luotto tietoiseen ajatteluun mietityttävät minua polyamoriassa eniten. Missä on tiedostamaton, joka tunnetusti voi olla varsin omalaksinen tietoisesta minämme jaloimpienkin aivoitusten suhteen? Entä millaisia muotoja kollektiivinen tiedostamaton voisi ottaa omana aikanamme?

Israelilaisen historioitsijan Yuval Noah Hararin (2018) mukaan vielä 1800- ja 1900-luvulla ihmisten suurin pelko oli tulla hyväksikäytetyksi. Tehtaanjoh-

taja repi omaisuutensa työläisten selkänahasta, mutta myös tarvitsi heitä. Kaikkia ei voitu ampua ja työläiset tiesivät tämän. Mielelme taustalle on 2000-luvulla nousut vielä pahempi kohtalo – olla merkityksetön, yhdentekevä, korvattava. Monet ajautuvat syrjään, eikä taloudellinen eliitti tarvitse heitä edes hyväksikäytettäväksi.

Ehkä sama pelko kulkee mukamme myös ihmissuhteisiin. Erityisesti Tinderin kaltaisissa foorumeissa kiinnostuneelta vaikuttanut ihminen voi vain ”ghostata” sinut – jättää yllättäen vaille vastausta, kadota ilman selitystä. Tapasitte ehkä kerran tai useammin. Laitat viestin, toisen ja kolmannen. Kunnes ymmärrät. Sinut on ghostattu: et tullut valituksi lukuisista vaihtoehtoista. Mietit, miten toisen mieli oli ehkä koko ajan muualla jopa hänen ollessaan sinun kanssasi. Jäät yksin häpeän, nöyryytyksen ja vihan kanssa, koska tämä on kuulemma pelin henki ja deittailuun kannataisi suhtautua keveästi. Tunnet itsesi naiviksi. Et voi myöskään ilmaista pettymystäsi ja loukkaantumistasi aaveelle – viesti todistaisi ylidraamaattisuuttasi ja uusi hiljaisuus lisäisi vain nöyryytystä. Aavesärkyä pahentaa, jos itse toimit aivan samoin.

Mitä mieli voi tehdä? Kirjassaan *Meaning and Melancholia: Life in the Age of Bewilderment* (2018) Christopher Bollas kysyy, voiko ajattelemattomuus olla ajattelemisen ja adaptiivisuuden ”uusi musta”: olemalla ajattelematta valeuutisia, ilmastoahdistusta ja eriarvoistumista sen syvemmin pyrkisimmekin kontrolloimaan niihin liittyvää hämmennystä ja tynnyttämistä? Bollaksen mukaan ihmisten ajattelua on perinteisesti jäsentänyt käsitys vertikaalisesta – tai hierarkkisesta – maailmanjärjestyksestä, jossa joku asia on tärkeämpi kuin toinen. Esimerkiksi usko jumalaan, poliittiseen ideologiaan tai ehkäpä jopa rakkauteen oli merkittävämpi kuin usko seuraavan viikon säähän, jalkapallojoukkueeseen tai timmin vartalon tuomaan täydytymykseen. Länsimaisen yhteiskunnan maallistuminen käynnistyi jo 1600-luvulla, mutta 1900-luvun aikana ja varsinkin nyt 2000-luvulla voimme Bollaksen mukaan selvästi havaita uudenlaisten ajattelutapojen nousun. Yhtä niistä hän kutsuu ”horisontalismiksi”.

Horisontalmi häivyttää priorisoinnin ja tarjoaa tilalle kaikkien ajatusten ja ideoiden samanarvoisuuden. Mikään ei ole luontaisesti tai pohjimmiltaan

tärkeämpi kuin joku toinen. Puhun samassa lauseessa rakkaudestani tennikseen, lapsiini ja aamukahviin. Sama näkyy myös uutisissa, joissa julkkiksen ero, kansanmurha Afrikassa, vaalit USA:ssa ja trombi Pohjanmaalla saavat yhtä lailla tilaa. Jos vertikaalinen ajattelu peittyi horisontaalisen alle, eroista ja rajoista tulee merkityksettömiä. Erittely sisältää kyvyn arvioida ja havaita eroja myös objektien ja kokemusten välillä. Maailmassa, jossa tehokkuus ja tuotteliaisuus ovat valttia jopa onnea ja rakkautta etsiessämme, emme ota aikaamme tunnustella eri näkökulmia ja niiden synnyttämiä jännitteitä, ristiriitoja ja ristivetoja.

Nyt on aika palata Horneyhin. Hänen mukaansa rakkauden ja seksuaalisuuden korostaminen kertoo usein syvästä epävarmuuden ja turvattomuuden tunteesta kiihtyvässä ja kilpailultaan kovenevassa maailmassa (Horney 1967; Herzog 2017). Tällä en tarkoita, että polyamorian taustalla olisi kyse horisontalismista tai adaptiivisesta ajattelemattomuudesta. Päinvastoin. Monelle siinä on kyse juuri merkityksellisten ihmissuhteiden muodostamisesta ja ylläpitämisestä. Tämä ei kuitenkaan sulje pois mahdollisuutta, että polyamorinen ratkaisu voisi samalla heijastaa vertikaalisuuden hämärtyksen synnyttämää ahdistusta tai hämmennystä.

”

Tällöin opimme myös, että kiintymyksen hinta on menetys, rakkauden hinta suru.

Miten tämä voisi näkyä ajattelussamme? Kun mietin halujani tai sitä olenko onnellinen toisen kanssa, tiedostan implisiittisesti halujeni kohteen voivan miettiä aivan samoja asioita suhteessaan minuun, riippumatta potentiaalisten muiden lukumäärästä tai edes konkreettisesta olemassaolosta. Tämä on toisen erillisyyden suoma tosiasia, joka kenties on vain tullut selvemmäksi etenkin naisten taloudellisen, juridisen ja seksuaalisen itsemääräämisen vahvistumisen myötä.

Oman ja toisen erillisyyden kanssa joudumme tekemään jatkuvasti töitä läpi elämämme heti synty-

mämme asti. On hengitettävä ja imettävä rintaa itse. Jos olemme onnekkaita, varhaiset hoivaajamme kykenevät auttamaan meitä tekemään tästä erillisyydestä siedettävää ja jopa nautinnollista. Psykologisesti synnymme illuusiassa, että olemme toiselle kaikki kaikessa ja heräämme vain asteittain ymmärrykseen hoivaajan halun monista suuntauksista. Tällöin opimme myös, että kiintymyksen hinta on menetys, rakkauden hinta suru. Kuollutta hamsteria ei korvata toisella samanlaisella. On haurasta tiedostaa, todella ymmärtää, että toinen voi lähteä. Toisen – ja ehkä myös itsensä – voi menettää tuhansilla eri tavoilla.

Samasta syystä mustasukkaisuuskaan ei ole vain omistushaluksi kutistettava yksiulotteinen motiivi. Sen juuret voivat ulottua psyykkisen kehityksen eri vaiheisiin, jolloin siihen sulautuu erilaisia pyrkimyksiä ja tunteita kuten vihaa, häpeää ja lamaannusta. Jo Freud (1923) erotteli mustasukkaisuuden neljään eri osaan: menetyksen tuomaan suruun, narsistiseen haavaan, vihaan kilpailijaa kohtaan sekä käsitykseen, että olen itse jotenkin syyppää menetykseen. Ei siis ole mielekäs rinnastaa varhaisvuosien annihilaatioahdistukseen, oidipaalisena kilpailuun ja erillisyyden synnyttämälle haavoittuvuudelle antautumiseen linkittyviä mustasukkaisuuksia.

Erillisyyteen myös kuuluu, että toinen ja minä emme todellakaan voi olla toisillemme kaikki kaikessa. Yksilöstä kuitenkin riippuu, miten tähän jokaista koskevaan epätäydellisyteen suhtaudumme ja mitä merkityksiä se saa. Ja mitä tarpeita oikeastaan pyrimme tyydyttämään suhteessa objekteihin. Ehkä koen helpottavana ajatuksen, että rakastettuni onnellisuus ja tyytyväisyys eivät ole vain minun varassani. Tai toisen tarvitsevuus jakautuu tasaisemmin muillekin kokiesani kahdenkeskisyyden olevan minulle liikaa. Voin myös tuntea oloni varmemmaksi rakkaani luottohenkilönä kuin intohimojen kohteena. Tai saatan pyrkiä hallitsemaan mustasukkaisuuttani yhtä lailla tukahduttavalla omistushalulla kuin määrittelemällä tunteen pikkumaiseksi omistushaluksi. Subjektina olemisen tuskalta voimme suojautua yhtä lailla monilla olkapäillä kuin tekemällä toisesta mielessämme omistettavan tai vaihdettavan objektin.

Kaikessa ei ole kyse seksistä ja rakkaudesta, vaikka siltä ensin näyttäisikin. Tämä on mielestäni

näkökulma, joka pätee yhtä lailla niin yksi-, kaksi- ja monimuotoisiin kuin myös suljettuihin ja avoimiinkin suhteisiin. Ennen kaikkea se laajentaa kysymyksen politiikasta, evoluutiosta, moraalista ja etiikasta eksistentiaaliseen ulottuvuuteen. Me näemme tähtikuvioita, jotta emme katoaisi avaruuden pimeään tyhjiyteen.

Monisuhteinen vastaanotto

Polyamorinen ratkaisu asettaa psykoanalyysille kysymyksiä sekä teoreettisella että yksilöllisellä tasolla. Vain olemalla olemassa se haastaa meidät kaikki miettimään uudelleen tahollaan samoja kysymyksiä, joihin ehkä luulimme jo löytäneemme ratkaisun omassa elämässämme kulttuurin perinteiden, biologian, uskonnon tai teoreettisen vakaumuksenne pohjalta. Miten tähtiin kirjoitettuja omat ihmissuhdekuviomme ovat? Jos olisimme syntyneet myöhemmin, olisivatko ne voineet järjestyä toisin ja ilman ihmettelyä, kuten on suurelta osin käynyt homoseksuaalisuuden suhteen?

Rakkauden muuttuminen muuttaa sosiaalista todellisuutta (Jenkins 2017). Silloin myös rajat on määriteltävä uudelleen. Tämä voi nostattaa myös psykoanalyysin piirissä surua ja vastarintaa. Ehkä kateuttakin siitä, että jotkut tuntuvat löytäneen ainakin fantasioisamme mahdollisuuden vapautua valinnan pakosta. McCannin (2017) mukaan perinteisten parisuhdenormien ulkopuolella oleville onkin voinut mahdollistua vapaampi, joustavampi ja luovempi tapa muodostaa ja ylläpitää erilaisia ihmissuhteita kuin ns. heteronormatiivisen mallin omaksuneilla.

Polyamorisessa suhteessa olemisesta ei voi päätellä juuri mitään yksilön sisäisen maailman rakenteista, sisäisistä pyrkimyksistä tai merkitysten annosta. Olen taipuvainen mieltämään polyamorian ennen kaikkea yhtenä ratkaisuvaihtoehtona villin libidon ja väräjävän sydämen ristiriitoihin ajan rajallisessa ulottuvuudessa. Monisuhteisen asiakkaan kanssa meidän onkin mielekkäämpää kysyä, mitä polyamoria hänelle merkitsee. Esimerkiksi jos liikkumatilaltaan tiiviissä parisuhteessa turvallisuuden, varmuuden ja tärkeyden kokemus pyritään pyydystämään häkillä, voisiko samaa tavoitella myös laajalle levitettävällä verkolla? Seksiin tai ihastumiseen hullaantuminen ovat tunnetusti tehokkaita itsehoitokoureja ahdistukseen, vihaan,

tyhjyyteen, suruun, häpeään ja jopa mustasukkaisuuteen.

Työskennellessämme monisuhteisten tai avoimissa suhteissa olevien pariin kanssa McCann (2017) ei niinkään kiinnittäisi huomiota siihen, ketä halutaan ja mitä heidän kanssaan tehdään. Hän tutkisi mieluummin tiedostamattomia merkityksiä niin yksilötasolla kuin parin kommunikaatiossakin. Mitä yhteisten sääntöjen rikkomisella viestitään toiselle? Onko pyrkimys kontrolloida tapahtumia, kostaa, hännätä tai kiihottaa primaarikumppania? Entä kimppakiva: onko se keino välttää ulkopuolisuutta tai mustasukkaisuutta, joka voi leimahtaa primaarikumppanin halatessa vierailijaa ulko-ovella hyvästiksi? Tai ehkä tavoitella ekshibitionistista tai voyeuristista jännitystä? Kielletty toive olla toiselle ainoa saattaa myös kätkeytyä polyamoriantietoihin arvoihin. Toisin sanoen pyrkimys syventää omaakin suhdetta primaarikumppanin uuteen rakkaaseen voi tiedostamattomasti toimia defenssinä hylkäämisen pelolle, kilpailulle tai kateudelle.

Terapeutilta edellytetään kykyä tutkia näitä avoimien ja polyamoristen suhteiden tuhoisia, kätkeytyjä ja defensiivisiä puolia kunnioittavasti ja ennakkoluulottomasti. On ilo itsellekin huomata käsittäneensä jotain väärin ja oivaltaa uutta. Psykoterapeutin onkin mietittävä, miten soveltaa olemassa olevia käsityksiään esimerkiksi parin tiedostamattomasta yhteensopivuudesta ja säilöfunktioista useamman ihmisen kokonaisuuteen. Ilmentääkö uusi suhde säröä primaariparin säilöfunktiossa vai tarvetta toisenlaiselle säilölle esimerkiksi tilanteessa, jossa alkuperäinen kumppani sairastuu vakavasti? Vai onko kyse ulkoisen ratkaisun hakemisesta sisäiseen konfliktiin esimerkiksi tilanteessa, jossa asiakas ei halua tehdä valintaa primaarisuhteen päättämisestä? Näiden kysymysten seuraaminen voi viedä parin pohtimaan aiempia menetyksiään, tapaansa säädellä läheisyyttä ja etäisyyttä tai suhdettaan tiedostamattomassa olevaan parentaaliseen pariin.

Loppujen lopuksi

Olen pyrkinyt polyamoristen suhteiden käsitteellisen, ideologisen ja sosiohistoriallisen hahmottelun myötä tutkimaan laajemminkin ihmisenä olemisen muotoja ja kysymyksiä omana aikanamme. Painopiste on ollut

kollektiivissa, vaikka loppupuolella psykoterapeutista työtä pohtiessani esiin tulivat myös yksilöpsykologiset ja kehitykselliset näkökohdat ja vaikeudet.

Kliinisen kohtaamisen kannalta lähtökohta on kuitenkin yksinkertainen. Psykoterapiaan – olipa sen toteutumismuoto mikä tahansa – hakeudutaan tavallisesti ylivoimaisten pulmien ilmetessä. Niiden selvittämiseen ja tutkimiseen asiakas hakee apua. Kaikki ihmissuhteemme voivat olla kasvun, läheisyyden ja rakentamisen palveluksessa – tai ne voivat ilmentää traumatoistoa, suojautumista, tuhoavia voimia ja jopa realiteettien kieltämistä. Elimme pä yksin, kaksin tai monikossa, voimme pitää itseämme onnekkaina, mikäli läheisimmät läheisemme eivät vain hyväksy puutteitamme ja kolhujamme – vaan jossain määrin ne jopa kiehtovat heitä.

Lähteet

- Bédu, A. (2007). *Droit de la famille des femmes françaises et maghrébine*. Paris: Cicade edition.
- Bollas, C. (2018). *Meaning and Melancholia: Life in the Age of Bewilderment*. New York: Routledge.
- Fitz-Gibbon, K. (2014). *Homicide Law Reform, Gender and the Provocation Defence: A Comparative Perspective*. London: Palgrave McMillan.
- Freud, S. (1923). Certain Neurotic Mechanisms in Jealousy, Paranoia and Homosexuality, *International Journal of Psycho-Analysis*, 4:1-10.
- Gender and Genetics. (10.2.2019). WHO:n nettisivuilta <https://www.who.int/genomics/gender/en/>
- Guiley, R. (2010). *The Encyclopedia of Witches, Witchcraft and Wicca*. New York: Infobase Publishing.
- Gurung, J. B. (2012). Rapid Cultural Change: A Case Study of Polyandry Marriage System among the Gurung Community from Upper Mustang, Nepal. *Dhaulagiri Journal of Sociology and Anthropology*, 6:75-106.
- Harari, Y. N. (2018). *21 oppituntia maailman tilasta*. Helsinki: Bazar kustannus.
- HE 44/2002, Hallituksen esitys Eduskunnalle rikosoikeuden yleisiä oppeja koskevan lainsäädännön uudistamiseksi. (18.3.2019). Finlexin sivulta <https://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/2002/20020044>
- Herzog, D. (2017). *Cold War Freud: Psychoanalysis in an Age of Catastrophes*. New York: Cambridge University Press.

Horney, K. (1967/1993). *Feminine Psychology*. New York: W.W. Norton and Company.

Jenkins, C. (2017). *What love is: and what it could be?* New York: Basic Books.

Legality of Polygamy. (n.d.). *Wikipedia*. Nettisivulta 18.3.2019 https://en.wikipedia.org/wiki/Legality_of_polygamy

Lewis, A (2011). When three is not a crowd: The practice of polyamory. *Counseling Australia*, 11(1):1-4.

Manner, M. & Pettersson, M. (3.9.2010). Tahdon naida monta. *Ylioppilas-lehti*. Nettisivulla <https://ylioppilaslehti.fi/2010/09/tahdon-naida-monta/>.

McCann, D. (2017). When the Couple is Not Enough, or When the Couple is Too Much: Exploring the Meaning and Management of Open Relationships. *Couple and Family Psychoanalysis*, 7(1): 45-58.

Roughton, R. E. (2001). Four men in treatment: an evolving perspective on homosexuality and bisexuality, 1965 to 2000. *Journal of the American Psychoanalytic Association*, 49 (4):1187-217.

Sheff, E. (2014). *The Polyamorists Next Door: Inside Multiple-Partner Relationships and Families*. New York: Rowman & Littlefield Publishers.

Teija Nissinen
PsM, kouluttajapsykoterapeutti
teija@teijanissinen.fi